

De plaats der cultuurgeschiedenis bij ons onderwijs

SEDERT tientallen jaren wordt ons onderwijs in de geschiedenis verontrust door de vraag: *politieke geschiedenis* of *cultuurgeschiedenis*. De eerste, vaak uitgemeemaakt voor *histoire des batailles*, zou te sterk de aandacht vragen, een te zware wissel trekken op het geheugen onzer leerlingen, oninteressant zijn en bovendien nog onzedelijk wezen, n.l. te bloedig!

Daarentegen zou de *cultuurgeschiedenis* een verheffender stof behandelen dan rijtjes duistere vorsten met bijbehorende regeringsjaren (Men denke aan Charivarius' held in zijn H.B.S.-rijm: Zeven Dirken dreunt hij op!). Het goede in de mens zou daardoor beter tot zijn recht komen b.v. in kunst, litteratuur, wetenschap, techniek enz. Vooral de gestadige, onloochenbare *voortgang* van het menselijk geslacht kwam daardoor meer uit de verf dan door de eindeloze en zinloze oorlogen met hun wapenstilstanden en vredesvoorwaarden (met bijbehorende jaartallen en namen van generaals en veldslagen).

Men beroept zich daarbij gaarne op de grote *Huizinga*. M.i. ten onrechte. Huizinga heeft zeer veel over cultuurgeschiedenis geschreven, doch was allerm minst een onverdeeld voorstander daarvan, gelijk men hem wel eens doodverft. Hij achtte de geschiedenis van de staat hoogst belangrijk, ja, noemde als belangrijkste feit uit de ganse wereldgeschiedenis: de *Franse Revolutie*.

Doch laten wij niet bij de woorden van een Meester zweren, doch voor onszelf nagaan, waarom wij de politieke geschiedenis en die van de oorlog zeker niet bij ons onderwijs mogen overslaan of verwaarlozen.

Ten eerste zij opgemerkt, dat de *politiek* en zelfs de *oorlogvoering* hun eigen cultuur hebben. Het *diplomatieke verkeer* is een hoogst belangrijk onderdeel der menselijke beschavingsgeschiedenis en zou een prachtige inleiding kunnen vormen op een hoofdstuk als: 'Vredesbeweging en Volkenbond', indien men deze inleiding niet steeds wegliet. Misschien omdat sedert Charivarius de diplomaten ten onrechte als oorlogsophitsers worden versleten. In ieder geval heeft het politieke verkeer tussen stammen en staten sedert de oudste tijden in allerlei landen zeer verschillende en merkwaardige stadia doorlopen, die een kennisneming ten volle waard zijn. De *etnologie* zou hieromtrent verrassende mededelingen kunnen doen.

Ook de *krijgskunde* is niet alleen zijdelings verbonden met vele takken van cultuur als: techniek, kunst, architectuur, kostuumkunde, religie, doch maakt bij verschillende volkeren een belangrijk deel van hun bestaan uit: koppen-snellers, Sparta, Pruisen en dgl. Ter wille van een zuivere rechtvaardigheid mag

men dit aandeel in de cultuur niet verdonkeremanen. Men verwarre nl. niet constateren met toejuichen. Het is merkwaardig hoe juist het cultuurelement in de *krijgskunst*, de ontwikkeling der *legerorganisatie* (b.v. het opkomen van de generale staf), van *tactiek* en *strategie* bijna geheel verwaarloosd worden. Hoogstens wijdt men een enkel woord aan nieuwe *strijdmiddelen*, als de vuurwapens, de onderzeeër, het luchtwapen.

Maar niet alleen, omdat zij enige cultuurelementen bevatten, die van 's mensen vernuft of artisticeit getuigen, mogen staatkunde en militaire bedrijvigheid niet verwaarloosd blijven, zij verdienen in de eerste plaats vermelding om hun grote *zedelijke betekenis*. Dit zal menigeen verbazen. Doch het komt mij voor, dat ten slotte de politiek en de oorlog, zijnde de voortzetting der politiek met het zwaard, hoe vreemd het ook moge lijken, een *strijd om het recht* vormen. Natuurlijk is deze rechtsstrijd in sterke mate vermengd en verontreinigd door onrecht, wreedheid, willekeur, zelfzucht en, niet het minst, door zelfverblindings. Men spreekt daarom wel eens van een *tragische* strijd. Anderen zullen als rechtgeaarde pacifisten de *strijdmiddelen* afkeuren ('Niet met de wapenen der barbaren, Het blanke zwaard des geestes voeren wij'). Doch het gaat hier niet in de eerste plaats over goed- of afkeuren, doch over het constateren van het feit, dat hoe onzuiver ook, politiek en oorlog een *rechtsstrijd* vormen, waarbij de hoogste zedelijke factoren op het spel staan: recht, orde, vrijheid, godsdienst. In deze rechtsstrijd zet men zijn leven op het spel, hetgeen er een buitengewoon *dramatisch* karakter aan geeft. Men denke aan leuzen als: overwinnen of sterven; la liberté ou la mort! die niet altijd holle frazen geweest zijn. Roemrijk worden zij herdacht, die in deze rechtsstrijd hun leven geofferd hebben, het hoogste, dat zij op aarde bezaten. Zij worden opgenomen in de rij der nationale *helden*. Zij zijn talrijker dan de helden in enig ander menselijk bedrijf, tenzij men de martelaren voor een geloofsovertuiging erbij betreft, die echter ook enigszins in een rechtsstrijd zijn betrokken, zij het op andere wijze. Doch hoe gering in aantal zijn daarbij de thans veelgeroemde helden der wetenschap. De vaak geciteerde Galilei was géén held, wel een groot geleerde.

Ik geloof, dat het geschiedenisonderwijs sterk zou verarmen, indien men deze *strijd om het recht*, hoe krom veeltijds gevoerd, zou bagatelliseren of elimineren. Schuilt achter dit verwaarlozen van de rechtsstrijd niet soms een bepaalde richting, die de strijd om het recht gering acht, als zinloos beschouwt?

Een heel andere vraag is, hoe men deze stof de jeugd zal voorzetten, door welke geest beziel, en in welke mate. Er zijn vele manieren: nationalistische, chauvinistische, pacifistische, militairistische enz. Zal men met de tot dusverre in zwang zijnde breedsprakigheid doorgaan, of deze uitdunnen tot een dor, huiveringwekkend geraamte van feiten en jaartallen, waaraan geur noch smaak te bekennen vallen?

Men zal moeten kiezen en vereenvoudigen. Niet elke rechtsstrijd is belangwekkend, al kan het soms de moeite lonen op bepaalde hoofdstukken in te gaan. Hoe kan het *drama* der Franse Revolutie boeien of het *epos* van een

Napoleon! Wat kan het niet interessant zijn de tactiek van een Alexander, de strategie van een Hannibal uiteen te zetten of een enkele veld- of zeeslag van wereldbetekenis te bespreken: Waterloo, Trafalgar, Sedan of Tsjoë Sjima!

Maar welke rol mag hierbij de cultuurgeschiedenis spelen, zal men vragen. Ik geloof, dat deze bescheiden zal moeten wezen. Cultuurgeschiedenis zal bij ons gewone geschiedenisonderwijs niet veel meer kunnen zijn dan het inleiden en omkleden van de *zo ruim mogelijk genomen 'rechtsstrijd'*. Daardoor zal men de *levensbeschouwelijke motieven* der handelende acteurs kunnen waarderen en begrijpen, hun omgeving, zeden en gewoonten in de ruimste en edelste zin des woords zich kunnen voorstellen, waardoor het historische beeld wordt verlevendigd en verfraaid. Doet men dit niet, en legt men te sterk de nadruk op de details van het schilderij, dan loopt men gevaar af te dwalen en eindeloos rond te zwerven op neventerreinen. Hoe belangrijk deze ook mogen zijn op zichzelf, zij zijn te zamen genomen te omvangrijk voor één leraar om in luttele uren te doceren, te zwaar voor de opgroeiende jeugd om te verteren. Op de geschiedenisles is géén ruime plaats voor veel kunstgeschiedenis, muziekgeschiedenis, geschiedenis der wijsbegeerte en der dogmatiek, der techniek en der wetenschap. Geen mens kan met al deze vakken ook maar enigszins vertrouwd zijn; hij zal er anderen, minderjarigen, in weinig tijd niet vertrouwd mee kunnen maken. Al deze vakken zullen, vrees ik, het geschiedenisonderwijs topzwaar maken. Gaat men nog verder en geeft men enkel cultuurgeschiedenis, dan wordt het een lichaam zonder skelet.

Bovendien loopt de cultuurgeschiedenis niet steeds parallel met de geschiedenis van de staat. Menigmaal gaat ieder zijn eigen weg. Men denke aan Rubens en Van Dyck, die hun artistieke triomfen vierden tijdens de gestadige politieke en economische achteruitgang der Zuidelijke Nederlanden. Iets dergelijks vertonen Velasquez en Goya in de Spaanse geschiedenis. Karakteriseren de Pre-Rafaëlieten het Victoriaanse tijdvak? In zekere zin wel, maar men zoekt er tevergeefs de grootsheid van het British Empire in terug. De meeste leer- of handboeken slaan deze onbeduidende schilders maar over.

De proef op de som voor de onmisbaarheid der politieke geschiedenis is het weinig bevredigende historische beeld dat men verkrijgt, wanneer men noodgedwongen slechts over cultuurhistorische gegevens beschikt, b.v. in de *prehistorie*. Hoe pijnlijk mist men daar namen van volken, staten, personen en gebeurtenissen. Hoeveel voldoening wekt het daarentegen niet, wanneer het gelukt na tientallen jaren van onverdroten naspeuringen in de chaos van monumenten en beelden, van verweerde opschriften en nietszeggende vorstennamen een enigszins aannemelijk beeld te krijgen van het staatkundig verloop van Midden-Java van de 7e tot de 10e eeuw, zoals aan dr. Casparis de laatste jaren te beurt viel. Natuurlijk kan men esthetisch van de *Barabudur* genieten, gelijk ik zelf menigmaal mocht doen, doch de historicus wil meer. Hij wenst de tijd van de bouw, de maker, de opdrachtgever, de bedoeling van het grootse monument te leren kennen. Eerder is zijn historische weetgierigheid niet ver-

zadigd. Thans beginnen deze wensen in vervulling te gaan en krijgt deze 'berg van licht' een historische, een *politieke* achtergrond.

Zo gelukkig als bij de Barabudur zijn wij nog niet bij de pas onlangs ontdekte culturen van *Harappa* en *Mohenjo-Daro* in India. De gevonden inscripties zijn nog niet ontcijferd, geen naam, geen datum is ons overgeleverd. Deze grote monumenten van stedenbouw zweven nog vaag in een ver, duister verleden. De belijning van feiten en *jaartallen* ontbreekt.

De opnemingsmogelijkheid voor cijfers wordt bij jeugdige personen wel eens door ouderen onderschat, omdat deze zich aan zichzelf spiegelen. Men heeft er de oorlog aan verklaard, een 'numerus clausus' aan *jaartallen* opgelegd, of is afrondend te werk gegaan, aldus het historische beeld vervagend. Ik wil niet terug naar de jaartallenboekjes der vorige generatie - al heb ik persoonlijk er thans veel plezier van - maar een enkel jaartal kan toch wel veel goed doen, al was het maar als kapstok voor feiten. Indertijd verschaftte het mij grote voldoening, toen het mij gelukte enige orde te brengen in de chaos der Balische geschiedenis der 17e eeuw door de toevallige ontdekking van één jaartal, waardoor de ondergang van het rijkje Gelgel en de opkomst van het rijkje Kloengkoeng op dit 'last Paradise' gefixeerd werden. De feiten waren reeds lang bekend, doch het tijdstip van deze overgang zweefde schimachtig door de 17e en 18e eeuw. Thans bestaat de mogelijkheid tot verdere uitbouw van het historische beeld. Jaartallen waardeert men het meest, als ze ontbreken.

Bovendien maken de voorstanders der cultuurgeschiedenis zich, naar het mij voorkomt, schuldig aan zelfbedrog. Zij roepen om andere, betere zaken dan dorre diplomatie en bloedige vechthistorie. Ondertussen profiteren zij onbewust van het vaste geraamte der staatkundige geschiedenis, dat reeds bestaat en waarmede zij min of meer vertrouwd zijn. Op deze grondslag bouwen zij voort en merken pas het gemis als zij terreinen betreden, waar wel belangrijke hoofdstukken der cultuurgeschiedenis voor ons ontsloten zijn, doch waar de staatkundige lotgevallen der volkeren nog in de schoot der eeuwen verborgen liggen. Het is merkwaardig hoe vele handboeken over kunst- of literatuurgeschiedenis hun hoofdstukken beginnen met korte samenvattingen van staatkundige geschiedenis of er kortelings naar verwijzen. De meeste dezer werken vóóronderstellen enige kennis der staatkundige gebeurtenissen.

Samenvattend geloof ik dat men met het te sterk naar voren schuiven der cultuurgeschiedenis en het terugdringen van de staatkundige geschiedenis naar een plaatsje, waar zij zich nauwelijks als onderdeel der algemene geschiedenis vermag te handhaven, op de verkeerde weg is. Het machtigste vraagstuk ter wereld, n.l.: *hoe zal ik met mijn naaste leven*, dat nog even actueel is als tijdens Kaïn en Abel, dreigt daardoor in de verdrukking te komen.

DR. H. J. DE GRAAF.